

Nanne van Poll
Secretaris CRR

Kritische cultuur of culturele kritiek?

Veel mensen in de huidige tijd denken dat het al dan niet hebben van succes – vaak gemeten aan hun financiële toestand – een persoonlijke keuze is. Toevals- of omgevingsfactoren, zoals een haperende economie worden totaal niet erkend. En o, wat worden mensen afgerekend als zij falen. Is succes wel realiseerbaar als je niet tot de invloedrijke families behoort?

Amerikaans onderzoek toonde aan dat het succes van de kinderen in grote mate afhangt van het netwerk van de vader; niet van het intellect of de inzet van het kind. Een korte blik op je voorvaderen geeft dus je kans van slagen aan. De overige mensen die niet beschikken over een (voor-)vader met een groot netwerk hoeven de factor geluk natuurlijk niet uit te vlakken. Niettemin staan er tegenwoordig veel getalenteerde mensen langs de kant en moeten lijdzaam toezien hoe men hen ver- en beoordeelt. Door de teloorgang van het sociale stelsel wordt het voor deze buitenstaanders qua financiële mogelijkheden steeds moeilijker. Het doet bijna denken aan vroegere tijden, waar zorg en werkloosheid een vorm van liefdadigheid en bezigheidstherapie voor de rijken of religieuzen was. Dat was voor de invoering van het sociale zekerheidsstelsel, waarin de mensen- en grondrechten vorm hadden gekregen. Daaraan gingen overigens vaak revoluties vooraf, want de rijke bovenlaag was niet bereid om zonder slag of stoot op te komen voor de massa. Op een gegeven ogenblik kwam er een moment in een maatschappij waarbij het volk zei 'genoeg is genoeg' en 'wij willen ook rechten en mogelijkheden'.

De gouden eeuw had niet voor iedereen een gouden randje.

Als je naar de kunst uit die tijd kijkt, zou je dat juist wel denken. De kunst in die tijd maakte een enorme bloeiperiode door, zoals altijd wanneer een maatschappij zich ontwikkelt en men wil laten zien dat men een vorm van beschaving heeft bereikt. Schilderijen laten vaak, naast de geijkte verbeeldingen van mythologische of Bijbelse taferelen, de rijken zien. Wie tot de klasse der notabelen behoorde, liet een mooi portretje van zichzelf en zijn naasten maken. De massa – de arbeiders, het grauw – werd zelden in al haar armoede en bittere omstandigheden afgebeeld, men had daar evident niet het geld voor. Wat ook mee zal hebben gespeeld, is dat de rijken niet wensten te worden geconfronteerd met de harde realiteit. Veel schilders durfden dan ook de gevestigde orde niet voor het hoofd te stoten, en dat terwijl kunst bij uitstek een middel is om de maatschappij en misstanden te benoemen en te bekritisieren. Jammer. Een van de weinige schilders die het aandurfde om toch de rauwe en harde werkelijkheid van de arbeiders te laten zien, is de Roermondse kunstschilder Henry Luyten geweest. Je

mag hem tot een van de belangrijkste impressionistische schilders van het zuiden rekenen. Naast de opdrachten voor de notabelen in het zuiden van het land en in België, schilderde hij vaak het gewone volk dat aan het werk was.

Luyten was niet alleen een broodschilder, maar hij was ook sociaal bewogen. In de jaren 1886-1887 verbleef Luyten in de Borinage, het Waalse mijngebied. Hij was daar getuige van het gewelddadig neerslaan van een staking door de Belgische politie. Die ervaring heeft hij verbeeld in het grootse drieluik 'De werkstaking' (1888). Toen ik nog bezoekers in het Stedelijk Museum Roermond rondleidde, en het schilderij zich in de collectie bevond, vond ik dat altijd een hoogtepunt van de rondleiding. Naar mijn bescheiden mening namelijk is dat drieluik één van de mooiste en beste schilderijen over armoede en sociale ongelijkheid – en het heeft nog altijd een grote actuele waarde.

Het schilderij is fantastisch op vele manieren. Op de eerste plaats is de afmeting van het schilderij gigantisch: de personages staan als het ware naast je, ze treden jouw wereld binnen, wat de identificatie vereenvoudigt. Daarnaast is de kleurenkeuze essentieel, het geeft namelijk de bitterheid en grauwheid van het bestaan weer: donkere tinten, die zwaarte van het bestaan weerspiegelen, terwijl andere werken van Luyten daarentegen worden gekenmerkt door de bekende impressionistische lichtheid. Als je meerdere werken van hem naast 'De werkstaking' ziet, begrijp je pas de symboliek van het gebruikte kleurenpalet. Als een beeldverhaal wordt vervolgens de gebeurtenis letterlijk uit de doeken gedaan: de opstand van de arbeiders wordt hardhandig neergeslagen door de politie, waardoor uiteindelijk moeder de vrouw alleen achterblijft met haar kinderen, zonder geld en zonder woning – afhankelijk geworden van de eerdergenoemde liefdadigheid.

Luyten durfde het aan om de werkelijkheid te laten zien; ongetwijfeld waren de rijke opdrachtgevers 'not amused'. Kunst als onverbloemde maar wonderschone kritiek! Helaas is het schilderij momenteel niet meer voor het publiek zichtbaar, zoals ook vele huidige maatschappelijke ontwikkelingen aan het oog worden onttrokken. In de honderd jaren die inmiddels zijn verstreken, is er namelijk niet veel veranderd wat betreft verdeling van rijkdom en sociale ongelijkheid. Ook nu groeit de groep armen en kanslozen weer.

Maatschappijkritische uitingen heb je in diverse kunstuitingen en veel is – helaas – weer (of nog steeds) actueel. In de vorige eeuw waren kunstenaars zeer betrokken bij de maatschappelijke ontwikkelingen. Luister maar eens naar 'Welterusten, mijnheer de president' van Boudewijn de Groot of kijk naar 'Ladybird, ladybird' van Ken Loach. En vergeet vooral Bob Dylan of de gebroeders Dardenne niet!

Bij de kritiek op de huidige, Nederlandse ontwikkelingen is de kunst in al haar facetten niet of nauwelijks aanwezig. Er is terecht aandacht voor het vluchtelingendrama wat zich

in en aan de rand van Europa afspeelt, maar over de afbraak van de zorg of het sociale zekerheidsstelsel en de daarmee verbonden armoede heerst een bijna oorverdovende stilte.

Ik vermoed dat de kunstsector ook murw is geslagen door de almaar vergaande bezuinigingen en kaalslag. Niettemin zou ik zeggen: steek de koppen bij elkaar! Verbeeld, vertel, bezing, fotografeer, verwoord hoe dan ook, de ellende van de uitkeringsgerechtigde werkzoekende! Laat de rauwe werkelijkheid van armoede, ontredde, onrechtvaardigheid en ontstane moedeloosheid zien. In tijden van nood vindt men vaak nieuwe en onverwachte vrienden, zodat wij niet enkel de veroorzakers van al deze ellende hoeven te beschuldigen maar ook het probleem kunnen bespreken in plaats van onschuldige slachtoffers verder te straffen of buiten te sluiten: 'j'accuse' om met de beroemde woorden van Zola te spreken!

Nanne van Poll
Secretaris CRR